Fra Det Kgl. Biblioteks tekstportal (tekster.kb.dk)

Forfatter: Ullmann, Johan Christian Viggo

Titel: BREV TIL: Ullmann, Vilhelmine FRA: Ullmann, Johan Christian Viggo (1872-09-13)

Citation: Ullmann, Johan Christian Viggo: ”BREV TIL: Ullmann, Vilhelmine FRA: Ullmann, Johan Christian Viggo (1872-09-13)”, i *Breve fra Viggo Ullmann under et Ophold i Danmark ved de danske Folkehøjskoler Vinteren 1872-1873*, Det Schønbergske, s. 18. Onlineudgave fra Danmarks Breve: https://tekster.kb.dk/text/letters-002222580-000-shoot-L0022225800000004.pdf (tilgået 23. april 2024)

Anvendt udgave: Breve fra Viggo Ullmann under et Ophold i Danmark ved de danske Folkehøjskoler Vinteren 1872-1873

Ophavsret: Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

Læs Public Domain-erklæringen

Ullmann, Johan Christian Viggo, *Breve fra Viggo Ullmann under et Ophold i Danmark ved de danske Folkehøjskoler Vinteren 1872-1873,*

Kjøbenhavn13de septbr. 1872.

Naar jeg nu skal fortælle dig mine oplevelser. vil jeg nærmest tilsigte at lade dig føle mine stemninger ved det altsammen, saa godt det ved de døde skrifttegns hjælp lader sig gjøre. Først maa jeg fortælle dig om en folkefest jeg tirsdag eftermiddag 10de septbr. var tilstede ved paa Emdrupgaard en halv mils vei fra Kjøbenhavn. Der var mødt frem en mængde mennesker fornemlig i haab om at faa høre Bjørnson, som halvt om halvt havde lovet at komme, og som man nu enten s. 19haabede eller frygtede for vilde tale om det forenede venstre. Han kom da ganske rigtig ogsaa, men talte om noget ganske andet; han holdt et foredrag over Anders Reitan *), ak saa deiligt, at jeg oprigtig beklager dig, som ikke fik høre det; han skildrede den herlige Reitan, som han gik og stod i levende live, naar han traadte frem i kirken, naar han holdt sine gudelige og folkelige foredrag, naar han uden at bryde sig om den reglementerede skoleordning og timetabel stod midt i børneflokken og talte sine vækkende ord til barnehjertet, naar han sad med sin fele og lokkede frem paa den sine vidunderlige slaatter, saa man hørte kirkeklokkerne ringe og brudefolkene træde ind for Herrens ansigt. Han holdt netop paa at skrive en fortælling (Brudeslaatten) over en af Reitans slaatter, fortalte han; saa gav han os et gribende billede af manden, da han laa paa dødsleiet og skulde ind i det liv, hvor han var saa vis paa, han skulde mødes med sine, og hvor han alt syntes, han hørte englesangen lyde i evig glæde for Herrens aasyn. Tilsidst fremsagde han sit digt over Reitan, som jeg ikke før kjendte, og som jeg er fuldt enig med dig i at beundre. Kun et eneste sted i foredraget henspillede han til det brændende spørgsmaal om det forenede venstre, idet han sagde omtrent saa, at Reitan ikke var bange for at række dem haanden, der var af en anden mening end han selv, men gjerne gik sammen med dem, saa længe han ønskede at faa noget godt arbeidet frem, som ogsaa de var med paa; ti han var alt or ydmyg en kristen til at tro, at han havde eneprivilegium paa at gaa Guds erinder. Da kan du tro, man raabte: „hør, hør!“ Det var nemlig mest bønder tilstede, og de er i det hele saagodtsom alle for det forenede venstre, ligesom denne strid vistnok temmelig rigtig kan karakteriseres som en strid mellem by og land. Før og efter foredraget blev der naturligvis sunget, og hvilken sang! Saa levende og frisk, ud af s. 20det inderste hjertedyb, at man nok ved at høre den kunde faa forstand paa sangens magt i et folkeliv.

Derefter traadte sønderjyden Corn. Appel op og holdt en kort, men varm og hjertelig tale for Bjørnson og hans gjerning og udbragte et nifoldigt hurra, der mindede mig om vore der hjemme. Saa sang man „Nu tak for alt ifra vi var smaa“, og saa udtalte Appel, at han syntes, man efter at have sunget nogle sange skulde gaa fra hinanden, da ingen vilde kunne sige noget, som ikke vilde svække indtrykket af det storslagne foredrag, vi havde hørt, og som han ialfald ønskede at bevare helt og ublandet; dette vakte forsamlingens bifald, og ogsaa det var at beundre, synes jeg; hos os er jeg bange for, man havde brummet og fundet, man havde faaet for lidet for den lange vei, man havde gaaet. Saa blev der sunget et par salmer (f. ex. „Den signede dag“) og nogle sange, hvoriblandt Bjørnsons „Mit følge“, som man hernede har tone til, kan udenad og synger meget.

Saa skiltes man ad efter dette velsignede møde, som gav mig et begreb om, hvad folkemøder er i Danmark, og hvad de kan blive til i hele Norden, naar folkefølelsen er vakt som her; dog maa vi heller ikke glemme, at ogsaa her i Danmark er saadanne folk som disse af Grundtvig vakte endnu i mindretallet, om der end er tusinder af dem, og endnu flere tusinder er stærkt berørte om end i mindre grad af den samme aands vækkelse. Den halve mil tilbage til Kjøbenhavn gik jeg arm i arm med Ludvig Schrøder og havde en deilig lang samtale med ham. Først ordnede vi vort besøg paa Askov, idet vi blev enige om, at lørdag den 5te oktober skulde vi være fremme, da skolen aabnes søndag den 6te med saameget større høitidelighed, som denne dag var Fredrik den syvendes fødselsdag, og den kan du nok vide, at en mand som Schrøder vil festligholde. Siden talte vi om mangt og meget, eller rettere, han talte og jeg lyttede, og det kan du nok vide, jeg ikke havde noget imod. Jeg havde iforveien hørt af Ernst Trier, at der var den særegenhed ved L. Schrøder, at enten var han meget knap paa ord, eller ogsaa holdt s. 21han foredrag, og det siste gjorde han heldigvis for mig hele tiden i tirsdags; han udtalte bl. a. sin mening om det forenede venstre, som det forekommer mig sundt og rigtig; han mente, at man skulde ubetinget stemme paa mænd af den liberale side, de dygtigste man kunde finde i distriktet, enten de stod for eller imod det forenede venstre; og saa skulde man overlade det ganske til deres eget forgodtbefindende, om de vilde gaa ind i det eller ikke; hovedsagen var, om de var frisindede mænd, det andet var en sag no. 2. Saa bør, synes jeg, en rigtig dansk mand mene, og ikke som nogle gjør, stemme mod en liberal kandidat, fordi man ved, at han vil slutte sig til det forenede venstre.

Saa kom da den store dag onsdag 11te septbr., da den gamle kirkefader og folkevækker skulde stedes til jorden. Ved en eller anden ny dansk vens hjælp var jeg blit udset til at være blandt dem, som skulde bære kisten; dertil var valgt i det hele 20 mand, 10 fra Kjøbenhavn, 2 fra Sjælland, 2 fra Fyen, af dem N. J. Termansen, som jeg i den anledning kom til at lære at kjende, 2 fra Jylland, 2 fra Sønderjylland og 2 fra Norge, Ole Lindeman og jeg. Foruden glæden over at kunne bære den gamle elskede lærer havde vi ogsaa den fordel at faa de beste pladse under hele jordefærden, nemlig ved siden af kisten. Medens derfor de andre maatte staa i den uhyre trængsel udenfor kirken, fik vi, straks vi kom, vor plads anvist midt i skibet tæt ved prækestolen, saa vi saa og hørte alt, hvad der foregik.

Efter at den første salme var sunget, stak gamle Fr. Boisen sit hvide, ærværdige hoved op over prækestolen

og gav i varme ord et saa kraftigt vidnesbyrd om, at den kristendom Grundtvig havde præket, var den eneste sande, at jeg aldrig har hørt dets mage; det var ikke noget slags tørre, historiske beviser eller bibelcitater, men et vidnesbyrd ud af en kristelig erfaring, der hele sit liv igjennem havde støttet sig til troens ord alene, og paa sig selv følt dets vidunderlige kraft og evne til at gjøre dem salige, der tror ordet, som det lyder; saa skildrede han den kristendom og det liv, Grundtvig havde fornyet, s. 22og det var som aanden selv gav hans ord vinger, for at de skulde styrke vennerne og trænge ind paa modstanderne. Efter ham talte den velsignede, djerve Peter Rørdam, hvis vidnesbyrd ikke gav den andens meget efter, og endelig gamle, ærværdige P. A. Fenger, der skildrede kirkens og sin egen tilstand paa den tid, da Herrens aand havde vakt Grundtvig: hvorledes han som ung syttenaarig student havde kommet hid og hørt den gamle og ved hans ord blev vakt til et liv, han før ikke havde drømt om; hvorledes han nu i 50 aar havde fulgt ham skridt for skridt og stedse beholdt dette sit første indtryk af ham, at i Grundtvigs kristendom var den rette apostoliske kristendom at finde; andre kunde vistnok have klart syn for kristendommens sandhed, men den sande kristendom troede han, kun de havde, der sluttede sig til troens ord ved daaben som kirkens hovedhjørnesten *). Du kan tro, det var rørende, at høre den gamle, hvidhaarede mand kalde sin lærer „sin fader i Kristo“, den mand, hvis støv han nu var med at bære til jorden. Men tillige, hvor sandt kristelig han maa have elsket ham, hvor rent og uden minste spor af det afguderi, man desværre nok ser adskilligt af; ti jeg er vis paa, han har elsket ham mest og størst som det Guds redskab han var til at fornye Kristi apostoliske kirke, og den slags kjærlighed maa staa paa god grundvold. For mænd som Martensen og fremfor alt for Grundtvigs gamle, bitre modstander — han, som for ti—femten aar siden udtalte, at nu havde han og hans venner saa rent gjort ende paa grundtvigianismen, at den smule som var igjen af den, kunde man rolig overlade til at dø af sig selv — for prof. H. N. Clausen, maa det have været underligt at sidde i kirken og høre disse mægtige vidnesbyrd og se denne uhyre mængde af Grundtvigs kirkelige venner strømme sammen til hans kiste; ti til den ikke meget store kirke havde foruden honoratiores kun de faaet adgang, der havde løst billetter s. 23til vennemødet, og af dem var der ikke mindre end 2600, saa kirken var aldeles propfuld fra ende til anden med lutter Grundtvigianere. Tænk hvilken følelse for en Martensen og en Clausen! Mon de ikke i sit hjerte skulde have fornummet en om end dulgt følelse af, at den mand, som her laa død, hos ham var livet, men hos dem selv var døden, hos den døde fremtiden, hos den levende fortiden, en udlevet fortid? Clausen sad med ansigtet gjemt, som han skammede sig, Martensen saa jeg græd.

Efter denne høitidelige og gribende gudstjeneste, hvor man rigtig havde anledning til at se, hvilket herligt menighedsliv de grundtvigske præster i og udenfor Kjøbenhavn har forstaaet at vække, blev kisten baaret fra kirkens skib ud i forhallen af 12 unge præster, hvorpaa vi, de egentlige bærere tog og bar den ud i ligvognen, og nu ordnede sig dette umaadelige følge, hvis mage vistnok ikke før er seet i Danmark, og i Norge ikke siden Henrik Wergelands død. Først kom studenterne, 5—600 i tallet med sine floromvundne faner, saa vi ligbærere, saa kisten, hvorefter fulgte den afdødes talrige familie og sikkerlig 3—400 præster — et mærkelig imponerende syn, kan du tro — og derefter hele den øvrige sørgeskare, først de tusinder, som havde været i kirken, og dernæst de endnu flere, fornemme og ringe, som sluttede sig til udenfor; overalt saa man flag paa halv stang og masser af mennesker i vinduerne og paa gaderne, som ventede paa toget; det var som om hele Kjøbenhavn var med, som om alle de letsindige Kjøbenhavnere for et øieblik havde glemt sine fornøielser eller forretninger for at følge sit lands største mand til jorden med sorg og vemod. Da toget kom udenfor Vartov, gjorde det holdt og vendte sig mod kirken, og da oplevede jeg og vistnok mange med mig et af de mest gribende øieblikke i mit liv; ti inde fra den af kvinder tæt opfyldte kirke lød pludselig orgelets mægtige toner; de tusinde kvinder derinde istemte Grundtvigs egen herlige salme: „Krist stod op af døde“, og i samme øieblik faldt de mange tusinde mandsstemmer ude paa s. 24gaden ind med dem i sangen i et kor, hvis mage jeg aldrig har hørt og vist aldrig heller faar høre; selv om Grundtvig ikke havde faaet andet minde ved sin grav end denne salmesang der udenfor det fattige Vartov, han havde dog faaet en forherligelse saa stor sotn faa eller ingen andre; og denne forherligelse for ham var henvendt til den Herre Krist, som han ved Guds naade atter bragte levende ind i Nordens folkehjerte — se det var det største ved det hele. Ja den maatte være baade døv og blind, der hørte den salmesang og ikke forstod, at hvad verden haaner under navnet Grundtvigianisme, det er dog en kristendom, rig og mægtig som ingen anden, og deri ligger vel dens sandhed, stærkere og kraftigere end alle andre teologiske beviser; ti saaledes viser den sin tro af sine gjerninger, og det skal jo netop den sande og ægte kristendom. Derpaa kom vi til jernbanestationen, hvor vi bar kisten op i den festlig smykkede vogn, som med det øvrige tog skulde bringe den til Kjøge. Ovenpaa kisten, der var af egetræ og kostbart udskaaret, havde menigheden i Vartov foruden den utallighed af kranse, som laa paa den, hvoriblandt en flere alen lang af bare roser (paa denne aarstid!), lagt en stor palmegren af sølv, fæstet paa en sølvplade med hans navn. Kl. 3 gik extratoget med 6—700 mennesker; i Kjøbenhavn var alle mennesker paa benene og paa næsten hvert hus, selv de fattigste, hang et Dannebrogsflag paa halv stang.

En halvtimes vei fra Kjøge ligger Grundtvigs begravelsesplads, en temmelig stor lund af bøgetrær, i hvis midte der staar en gammel kjæmpehaug, som er udhulet til et gravkammer, der lukkes ved en jerndør; foran indgangen er plantet et buskads af vilde roser i to rækker. At Grundtvig ligger skrinlagt i en kjæmpehaug, synes mig en smuk tanke. Ved denne stolte grav blev først afsunget en deilig sang af Hostrup, saa talte prof. Fr. Hammerich, der hører til Grundtvigs ældste og troeste venner, og efter ham kom Bjørnson, der paa de norske Grundtvigianeres vegne traadte op og talte, mægtig som altid; han begyndte med at fortælle, at da han kom reisende nu, havde han s. 25seet en arbeidsmand, der kom hen til toget lige fra marken i sin daglige

dragt, og da det saa kjørte forbi, strøg han sin lue af og stod rak som et lys, til toget var gaaet. Dette fortalte han paa en maade, som lokkede taarer af mangt et øie. Ud fra denne fortælling skildrede han Grundtvigs indflydelse paa Norden, de pligter hans gjerning har paalagt os til at fortsætte og fuldende, hvad han havde paabegyndt, og den kamp, han havde vakt os til, og endte med de mærkelige ord: „Andre har lyst fred over Grundtvigs minde, jeg lyser kamp!“ ord som vel i Norge naturligvis blir misforstaaede og udskjældte og maaske ogsaa blir det i Danmark, dog ikke i den kreds, hvor de blev udtalte, det er jeg vis paa. Efter en kort taksigelsestale bekjendte pastor H. Svejstrup troen og bad fadervor, hvorpaa kisten under sang blev sat ind i graven. Følget begav sig derpaa til Grundtvigs svoger, hofjægermester Carlsens gaard, paa hvis grund gravstedet ligger, og der var der dækket op store borde med rigeligt af mad og drikke, som nok kunde trænges, da jeg f. eks. ikke havde smagt mad fra kl. 8 morgen til 7 aftenen og dertil var anstrængt af bæringen paa den tunge kiste, hvad vi forresten blev afløst fra i Kjøge, hvor alle og enhver strømmede til og vilde bære den gamle elskede fader i Herren. Vi kom tilbage til Kjøbenhavn henved kl. 12 og du kan tro, jeg sov godt ovenpaa den dag.

Næste dag var vennemødet, som ogsaa vil høre til mine mest straalende minder, men derom næste gang. Igaar reiste P. Odland hjem til Bergen, men til gjengjæld har jeg truffet min kjære ven Erik Vullum, af hvis omgang jeg lover mig megen glæde. Nu har jeg skrevet 6 ark, men det har været mig en glæde, og jeg haaber, du ogsaa vil have glæde af at læse om alt dette, som man dog egentlig maa have oplevet for rigtig at skjønne paa. Jeg ved jo, at hele det aandelige liv, jeg lever hernede, tjener mig til styrkelse og næring for hele min fremtid, aandelig talt, og jeg haaber ogsaa, det vil bidrage til din glæde og vækst i aanden, saa det styrker os begge til det liv, vi engang haaber at leve sammen, s. 26naar vi staar ved hinandens side og rækker hinanden haanden for at leve livet sammen i gjensidig fremgang i Gudsfrygt og aandskraft.